

## ДО ПИТАННЯ ПРО СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ РИТОРИКИ

Професійна підготовка майбутніх фахівців вимагає від них наявності певних знань та вмій, серед яких важливе місце займають риторичні уміння.

Риторика (грец. *rhētorikē* «ораторське мистецтво»), наукова дисципліна, що вивчає закономірності породження й передачі правильно організованої інформації, гарної мови і якісного тексту.

Є декілька визначень риторики, зокрема такі:

- риторика – це мистецтво переконання;
- риторика – це мистецтво красиво говорити (за Цицероном, Квінтіліаном);
- риторика – це мистецтво прикраси (тропи, риторичні фігури);
- риторика – це взаємозв'язок думки і слова ( фундаментальне розуміння).

Отже, риторика, згідно з грецьким трактуванням, – “мистецтво переконувати”, римським – це “мистецтво говорити добре”, в епоху середньовіччя – це “мистецтво прикрашати мовлення”. У традиційному розумінні риторикою називають ораторське мистецтво, мистецтво переконувати за допомогою слів. Його синонім – красномовство. «Красномовство - це служниця переконання», - сказав Коракс, який ще в V ст. до н.е. відкрив у Сіракузах школу красномовства і написав перший (на жаль, до нас не дійшов) підручник риторики. «Красномовство, - повчав великий грецький філософ Платон, - майстер переконання». Отже, риторика-мистецтво. Але вона не була ніколи тільки мистецтвом. Вона була і наукою, і недарма «батько риторики» Марко Фабій Квінтіліан (35-96 н.е.) називав її і «*ars benedicendi*» («мистецтво гарно говорити») і «*bene dicendi scientia*» («наука добре говорити»).

Сучасні словники та лінгвістичні енциклопедії також дають різні визначення риторики як науки:

- 1) це наука про ораторське мистецтво (Большая Советская Энциклопедия);
- 2) це наука красномовства (Л.С. Выготский Мышление и речь);
- 3) це наука красномовства, ораторське мистецтво (Новий тлумачний словник української мови).

У 90-х роках тлумачення цього терміну було представлено в дослідженнях українського вченого Г.М.Сагач – риторика – наука про закони управління мисленнєво-мовленнєвою діяльністю, тобто про закони, які визначають ефективність цієї діяльності [5].

Є.В. Ключев стверджує, що риторика – не стільки наука про красномовство, скільки наука про мовленнєву доцільність, ... про усвідомлене і коректне мовленнєве виробництво. З. Куньч, досліджуючи термінологічну систему риторики, визначає її як комплексну науку... на стику цілого ряду дисциплін – філософії, лінгвістики, етики, сценічної майстерності, літературознавства; риторика інтегрує в собі змістові компоненти цих наук. Ю.Лотман розглядає риторіку як термін античної та середньовічної літератури у трьох опозиціях:

- 1) у протиставленні «поетика-риторика» зміст терміну визначається як «мистецтво прозового мовлення»;
- 2) у протиставленні «звичайне, неприкрашене, природне мовлення – «штучна», прикрашене, «художня» риторика розкривалася як мистецтво прикрашеного мовлення (ораторського);
- 3) у протиставленні «риторика – герменевтика», тобто «наука породження тексту – наука розуміння тексту», себто риторика тлумачилася як зведення правил [2].

Слово “оратор” – латинське і означає особу, яка виступає перед аудиторією, а ораторське мистецтво характеризується вмінням майстерно користуватися мовою для найбільшого впливу на слухачів .

Слово “красномовство” – російського походження, означає вміння говорити красно, тобто гарно, впевнено і захоплено . Чи можна порівнювати красномовство і ораторське мистецтво ? А.Ф.Коні розрізняв ці терміни. Під красномовством він розумів дар слова, який хвилює і захоплює слухачів красою форми, яскравістю образів і силою влучних виразів. Ораторське ж мистецтво, за підтвердженням А.Ф.Коні, являє собою вміння грамотно і впевнено розмовляти. Він уважав, що красномовство – природний дар, який розвивається трудом, а ораторському мистецтву можна вчитися і людині, яка позбавлена природного дару.

Г.З. Апресян однак вважає, що ораторське мистецтво і красномовство – поняття тотожні і означають мистецтво публічного виступу. На наш погляд, варто погодитися з цією думкою, тому що ораторське мистецтво, справді, передбачає певний дар слова, певні здібності, талант до ораторства.

Такі вчені як В. Андреев, П. Гіро, Ю. Лотман, Г. Сагач, Є. Ключев відносять риторіку до науки, а сучасний французький лінгвіст П. Гіро називає риторіку однією з античних галузей знання, яка найбільшою мірою була варта називатися наукою.

В. Андреев вважає найбільш характерним погляд на риторіку як на науку про переконання, про форми і методи мовленнєвого впливу на аудиторію.

На думку М. Львова, “риторика – наука про красномовство, про майстерність мовлення – усного й письмового, вчить слугувати добру, правді, щастю людей засобами ораторського мистецтва [3]. Виходячи з цього ми намагалися з'ясувати сутність та роль риторики у професійній діяльності правника.

Отже, розходження в поглядах вчених стосуються переважно визначення предмета риторики як науки. В межах такого підходу в теорії риторики розробляються норми, принципи, прийоми, обґрунтовуються закони, правила риторичної діяльності.

Такі дослідники, як Д. Александров, О. Гойхман, Г. Меш, О. Мурашов, Ю. Рождественський, Т. Хазагеров, Л. Ширіна та інші вважають, що риторіку можна розглядати і як науку, і як мистецтво. Так, Г. Меш повідомляє, що ораторство як особливий вид людської діяльності поєднує в собі вміння аналізу і синтезу, вимагає генерації нових ідей, мистецтва складання та виконання своєї промови – містить у собі елемент як науки, так і мистецтва. О. Гойхман визначає риторіку як теорію й мистецтво красномовства, мистецтво підготовки й виголошення переконливих та яскравих промов. Д. Александров стверджує, що “риторика поєднує в собі ознаки науки, бо в ній є точно вписані правила, яких повинен дотримуватися кожен, хто хотів би оволодіти її азами. Але в риторіці зосереджені й основи справжнього мистецтва, тому що ніякі правила не можуть гарантувати успішних результатів для кожного початкуючого оратора”[1].

О. Мурашов вважає найбільш типовими в дослідницьких працях такі визначення риторики: “мистецтво ораторської промови і наука про нього”, “наука про усне прозаїчне мовлення і шляхи художньої організації тексту”. Вчений робить висновок: “чим більш тісний зв'язок риторики з мистецтвом, тим очевидніший і сильніший її

вплив на особистість”[4]. Вчені Т.Хазагеров, Л. Ширіна розглядають риторичку в єдності трьох аспектів: як мистецтво переконувати з допомогою слів, науку про мистецтво переконання за допомогою слів і процес переконання, що заснований на моральних принципах.

Ю. Рождественський доводить, що риторика пройшла шлях від мистецтва говорити (античність) до сучасної науки, і простежує основні етапи цього шляху: педагогічна система Квінтіліана, гомілетика, раціональна риторика, поетика Потебні, наукова риторика. Він уважає, що сучасна наукова риторика не відміння мистецтва риторички в його завданнях: педагогічних (моральних), стилістичних, психологічних, але, навпаки, служить усвідомленню й науковому аналізу цих завдань.

Ми поділяємо погляд вчених стосовно того, що риторика є наука, а не мистецтво. Г. Сагач стверджує: “Якщо риторички можна навчити людину, то ораторським мистецтвом може оволодіти той, у кого є схильність до цього виду творчості”[5]. Однак, у процесі пізнання наукова риторика і ораторське мистецтво не протистоять одне одному: найвищий результат можна отримати лише за умови їх органічної єдності.

Суть поняття риторички зазнавала змін на різних історичних етапах розвитку, що підкреслюється авторами праць з історії світової риторички В.Вомперським та Н. Безменовою.

Сьогодні риторичку розуміють як особливу галузь знання, під патронатом якої формувалися культури великих за своїми часовими межами та історичною значимістю епох: античності, середніх віків та Відродження, а також європейської культури новітнього часу. А.Михальська вказує на те, що традиційно риторика визначалася як теорія, майстерність та мистецтво красномовства. Це одна з не багатьох гуманітарних дисциплін, в якій збереглася антична синкретизація умінь, майстерності та мистецтва. Риторика сьогодні розглядається як вид суспільно-політичної й професійної діяльності, метою якого є переконання масової аудиторії засобами живого слова, високий рівень оволодіння майстерністю публічного виступу. Щоб навчитися ораторського мистецтва треба оволодіти спеціальними знаннями й уміньми, необхідними для підготов-

ки та проголошення публічної промови з метою здійснення відповідного впливу на аудиторію.

Г.М. Сагач, О.А. Юніна стверджують, що риторика, риторична культура здатна справити на людину дуже продуктивний і плідний вплив: активно сприяє розвитку її інтелектуального й духовного потенціалу, культури мислення, мовлення, комунікації, цілісному формуванню людської особистості, гармонізації стосунків суб'єкта як із самим собою, так і з довколишнім.

Отже, під терміном риторика ми розуміємо теорію красномовства, науку про красномовство, дослідження теоретичних основ ораторського мистецтва, курс вивчення красномовства.

Риторика – одна з класичних гуманітарних дисциплін, яка вивчає мовлення і рекомендує правила доречного і переконуючого мовлення. Умінь володіти словом, умінь спілкуватися з колегами, вести бесіду з громадянами, умінь управляти своїм мисленням – все це риторика. І все це дає можливість майбутньому юристові повністю реалізувати себе, свої здібності; ефективна мисленнєво-мовленнєва діяльність – основа професіоналізму. Успіх мовця визначається цілеспрямованим, наполегливим бажанням удосконалювати себе, учитися майстерно володіти словом, оскільки мовна культура – обов'язковий елемент культури правознавства. Відповідно до цього, подальшого вивчення вимагає визначення компонентів та показників риторичних умінь у майбутніх правознавців.

#### ЛІТЕРАТУРА

1. *Александров Д.Н.* Риторика. Учеб. пособие для студ. вузов. – М., ЮНИТИ – ДАНА, 1999, - 534 с.6, с. 7.
2. *Лотман Ю.М.* Риторика // Об искусстве – С. – П.: Искусство Спб, 2000. – С. 404 – 422).
3. *Львов М.Р.* Риторика. Учеб. пособие. –М.: “Akademia”, 1995. - - 256 с.
4. *Мурашов А.А.* Риторика. Хрестоматия – практикум. – М.: Рос. пед. агенство, 1998. –318 с.
5. *Сагач Г.М.* Золотослів: Навчальний посібник для середніх і вищих навчальних закладів. – К.: Райдуга, 1993. – 378 с.

Подано до редакції 19.01.05

#### РЕЗЮМЕ

Автор статті рассматривает теоретические основы сущности понятия риторички и подходы к ее изучению.

#### SUMMARY

The author specifies some theoretical bases of the essence of rhetoric and the approaches to its investigation.